

Metafora ir erdvė: 14 pasaulinė metaforų tyrėjų konferencija RaAM14 Vilniaus universitete

Inesa Šeškauskienė

Vilniaus universitetas
inesa.seskauskiene@flf.vu.lt

Jau pasibaigus 2021 metams, galėčiau teigti, kad nepaisant gniaužtų neatleidusios pandemijos, pavyko suorganizuoti vieną iš svarbiausių metaforų tyrėjų renginių. Pandemija metaforistų neišveikė. Metų viduryje neįtikėtinais daug dėmesio sulaukė jau keturioliktoji Pasaulinės metaforų tyrėjų asociacijos (angl. *Researching and Applying Metaphor*, toliau – RaAM 14) konferencija *Metafora ir erdvė*. Bendras konferencijos dalyvių skaičius siekė beveik tris šimtus, jie jungėsi iš penkių pasaulio žemynų, iš 46 pasaulio šalių. Tai – neįtikėtina sėkmė, tiek šalių dar nebuvo atstovaujama nei vienoje RaAM konferencijoje iki šiol. Ją 2021 m. birželio 23–26 d. surengė ir po ilgų pandemijos sukeltų dvejonų vedė konferencijos organizacinis komitetas iš Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto. Komitetą sudarė septynios mokslininkės, kognityvinės pakraipos tyrimų entuziastės, humanitarinių mokslų daktarės: Liudmila Arcimavičienė, Jurga Cibulskienė, Eglė Žilinskaitė Šinkūnienė, Ieva Stasiūnaitė, Justina Urbonaitė, Dovilė Urbonienė ir šio teksto autorė Inesa Šeškauskienė. Visas komitetas buvo iš Filologijos fakulteto, išskyrus Dovilę Urbonienę, kuri atstovavo VU Kauno fakultetui. Devynis mėnesius tarėmės, svarstėme, modeliavome įvairius šių keistų laikų renginio sprendinius, iš esmės nuolat svyravome tarp aiškaus įsitikinimo, kad konferencija vyks įprastu būdu, gyvai, ir kelių kitų variantų – hibridinio, nuotolinio, plano perkelti renginį į kitus metus ir pan. Renginys galų gale įvyko nuotoliniu būdu. Bet apie viską iš pradžių.

Teisę rengti konferenciją VU Filologijos fakulteto mokslininkų grupė gavo dar 2019 m. pateikusi paraišką RaAM valdybai ir laimėjusi valdybos narių daugumą prieš tuo pat metu paraiškas pateikusius dar du universitetus. RaAM valdyba, supratusi, kad neslopstant pandemijai tokio pobūdžio renginiai tampa labai neprognozuojami, stengėsi palaikyti ryšį su VU organizaciniu komitetu ir jam patarti. Bendravome laiškais arba nuotoliniuose susitikimuose, kuriuos surengti buvo tikras iššūkis, nes tarp mūsų ir atsakingų žmonių valdyboje buvimo vietos buvo išterpęs didžiulis laiko skirtumas. RaAM prezidentė prof. Kathleen Ahrens ir konferencijas kuruojanti RaAM valdybos narė dr. Allison Creed dirba Azijoje, viena – Honkongo politechnikos universitete, o kita – Melburno universitete Australijoje. Tačiau kelis susitikimus nuotoliniu būdu visgi pavyko surengti.

Kaip jau minėta, konferencijai pavyko pasiekti neįtikėtino tarptautiškumo lygio. 259 dalyviai iš 46 šalių jungėsi iš Brazilijos, Čilės, JAV, Kanados, Jungtinės Karalystės, Honkongo, Australijos, Kinijos, Nigerijos, Kenijos, Tuniso, Irano, Irako, Indijos, Omano, Japonijos, Honkongo ir t.t. Pačios skaitlingiausios šalys buvo JAV, JK, Ispanija ir Kinija. Kiek apmaudu, kad iš Lietuvos konferencijoje dalyvavo tik vos daugiau nei 10 dalyvių. Šalis organizatorė dažniausiai dideliuose renginiuose sulaukia gerokai daugiau susidomėjimo iš savo šalies atstovų.

Kultūriniu požiūriu margas buvo ir mokslinis komitetas, kurį sudarė iškilūs mokslininkai iš 18 šalių. Pagal tradiciją, siekiant išvengti šališkumo, jame nedirba šalies organizatorės atstovai. RaAM14 pranešimus atrinko 50 mokslininkų, iš kurių net 10 buvo iš JAV, 7 iš JK ir 6 iš Ispanijos, tradiciškai stipriausių tyrėjų šalių. Nepaisant kultūrinės įvairovės, pavyko suburti itin autoritetingą komitetą, pačius ryškiausius metaforų tyrėjus.

Per keturias konferencijos dienas perskaityti keturi plenariniai pranešimai, virš 130 pranešimų sekcijose ir 25 standiniai pranešimai. Konferencijos ypatumas buvo ir vadinamoji ekspertinė sekcija (*Ask the Expert*), kurios metu iš anksto atrinkti doktorantų pranešimai buvo skaitomi auditorijai, kurioje be įprastų klausytojų buvo ir pripažinti doktorantų pranešimų temų ekspertai. Jie išsamiai komentavo doktorantų pranešimus, o doktorantai galėjo užduoti ekspertams klausimus.

RaAM konferencijos pasižymi tuo, kad likus dienai iki oficialios konferencijos pradžios doktorantams ir visiems besidomintiems bendrųjų tyrimo priėgų, metaforų sampratos, metodikos, publikavimo ypatumų ir panašiomis problemomis siūloma dalyvauti prieškonferenciniuose seminaruose. RaAM 14 Vilniaus konferencijoje tokių seminarų vyko trys. Du iš jų buvo skirti metaforų nustatymo diskurse klausimams, o vienas – darbų apie įvairiaterpę metaforą publikavimo ypatumams. Dvi tyrėjos, dr. Kristina Despot ir jos kolegė dr. Ana Ostroški Anić iš Kroatų kalbos instituto Zagrebe, vedė metodinį seminarą apie metaforų nustatymą įvairiose kalbose. Dauguma metaforų tyrėjų gerai žino, kad gausūs darbai iš metaforų dažniausiai grindžiami angliška medžiaga, o metaforų nustatymas kitose kalbose, ypač fleksinėse, kelia nemažai problemų. Pavyzdžiui, anglų kalboje yra nustatyta nemažai prielinksnių metaforiškumo atvejų, o fleksinėse kalbose turėtume kalbėti ne tik apie prielinksnių reikšmės metaforiškumą, bet ir apie potencialiai metaforiškus linksnius. Tačiau iki šiol šie klausimai tirti mažai, todėl kroatų kalbos specialistų seminaras buvo labai aktualus. Seminaro metu buvo atliekamos ir praktinės užduotys – klausytojai galėjo pritaikyti lektorių siūlomą metodiką konkrečiame tekste.

Kitas seminaras buvo skirtas metaforų nustatymo metodikai vertime ir dirbant su kelių kalbų tekstais vienu metu. Jį vedė dr. Khadija Merakchi iš Herriot Watt universiteto Jungtinėje Karalystėje. Seminaro metu klausytojai buvo mokomi susidaryti savo pačių tekstyną ir dirbti su Sketch Engine programinės įrangos paketu. Tekstynų metodikos įvaldymas dirbant su figūratyviaja kalba ne vienam tyrėjui yra nemenkas iššūkis.

Trečiąjį seminarą vedė VU filologų bendruomenei gerai pažįstamas, jau anksčiau VU viešėjęs su pasikaitų ciklu, dr. Charles'as Forceville'is iš Amsterdamo universiteto. Jo tyrimų sritis – daugiaterpė ir vizualioji metafora, kuri neabejotinai kelia nemažai klausimų, susijusių su autorinėmis teisėmis, kai darbus reikia publikuoti. Neretai autorinių teisių klausimus tenka derinti ne tik su leidykla, bet ir su pačiu vaizdo kūrėju. Būtent su šiais klausimais susijusia patirtimi ir patarimais su seminaro dalyviais dalijosi seminaro lektorius.

Kaip visuomet, daug dėmesio RaAM14 konferencijoje sulaukė plenariniai kalbėtojai. Pirmąjį plenarinį pranešimą iš konferencijos temos apie metaforą ir erdvę skaitė profesorė Michele Feist iš Luizianos Lafayette universiteto, JAV. Ji yra žinoma psicholingvistė, eksperimentiniais metodais tirianti erdvės

ir laiko sąsajas. Jos pranešime *Erdvė mąstyti* buvo kalbama ne tik apie tai, kad tarp erdvės ir laiko egzistuoja tamprus ryšys, bet ir apie tai, kad metaforiniame kalbėjime tas ryšys nėra toks tiesmukas ir vienareikšmis. Anksčiau tokio pobūdžio tyrimuose pasitelktos judančio ego, kai situacija konstruojama taip, kad jos veikėjas suvokiamas kaip judantis (pvz., *priartėjome prie pavojingos susirgimų ribos*), ir judančio laiko, kai laikas suvokiamas kaip judantis (pvz., *artėja pavasaris*), sistemos nėra tokios universalios, kaip manyta iki šiol. Panašu, kad kalbėti apie vienai ar kitai kultūrai būdingą sistemą, yra kiek ankstoka; greičiau, jos abi koegzistuoja kalbose ir kultūrose, tik jų aktualumas gali skirtis. Pavyzdžiui, iki šiol buvo įprasta manyti, kad anglakalbėje kultūroje judančio ego vaidmuo yra ypač ryškus. Tyrimų apie kitas kalbas yra gerokai mažiau. Tikėtina, kad kitose kalbose erdvės ir laiko sąsajos nėra tokios vienareikšmės ir nekintančios.

Antrasis plenarinis kalbėtojas aptarė metaforos ir erdvės sąsają per šiuo metu labiausiai pažįstamas pandemijos metaforas. Profesorius Jonathanas Charteris-Blackas iš Vakarų Anglijos universiteto yra gerai žinomas diskurso tyrėjas bei metaforos teoretikas. Dauguma jo darbų grindžiami kritine metaforos analize, kurioje svarbų vaidmenį vaidina ir metaforos retorinės funkcijos. Kaip teigė profesorius plenariniame pranešime, JK viešajame diskurse daugumos vartojamų metaforų ištakų sritis yra erdvė, tačiau greta labai įprastų bangos ar kitų gamtos reiškinių, vartojama ir daug labai kūrybiškų metaforų. Tekstuose randame socialinių burbulų, kokonų ir Petri lėkštelių metaforas, apibūdinančias pandemiją. Iš esmės jos visos yra talpyklos metaforos, kurios šių dienų kontekste dažniausiai siejamos su kuriu šiuo metu žmogui aktualių saugumo jausmu. Jas, tikėtina, sąmoningai pasitelkia vyriausybės ir viešųjų tekstų rašytojai, siekdami apsaugoti savo žmones nuo neigiamų išgyvenimų COVID-19 krizės metu. Tiesa, kitame kontekste talpyklos metafora gali būti pasitelkiama siekiant gniuždymo efekto, norint perteikti neigiamą, apribojantį ir įkalinantį poveikį žmogui.

Du kiti plenariniai pranešimai buvo susiję su vizualumu ir gerokai peržengė kalbinės raiškos ribas. Profesorius Alanas Cienkis, dirbantis Amsterdamo Laisvajame universitete, kalbėjo apie metaforą gestuose. Ši sritis yra palyginti jauna, todėl reikalauja netradicinių sprendimų ir kelių, dažnai iš pirmo žvilgsnio nesusijusių, disciplinų išmanymo. Anot Cienki, tiriant žmonių kalbėjimą lydinčių gestų metaforas pasitelkiamos kognityvinės psichologijos, kultūrinės antropologijos, lingvistikos, šokio, edukologijos, filosofijos ir kitų disciplinų žinios ir įdirbis. Profesorius kalbėjo apie gestų metaforų nustatymo ypatumus, daugiafunkciškumą bei apie šių metaforų vaidmenį komunikacijoje. Jis taip pat atkreipė dėmesį į šios nelengvai apibrėžiamos tyrimo srities metodologinius ir tarpdisciplininius iššūkius.

Amsterdamo universiteto tyrėjas Charles'as Forceville'is yra žinomas dėl savo gausių tyrimų, susijusių su metaforomis, konstruojamomis vienu metu pasitelkiant kelias komunikacines terpes, pavyzdžiui, kalbą, garsą, vaizdą ir pan. Plenariniame pranešime kalbėta apie tokios tarpdisciplininės srities problematiką ir iššūkius, kylančius dėl „nesusisaistymo“ su aiškiai apibrėžta viena sritimi. Pagrindinė šio pranešimo ašis buvo *KELIONĖS* metafora, kurią Forceville'is ir jo kolegos yra išsamiai išanalizavę viename iš paskutinių darbų remdamiesi kelių dokumentinių filmų ir komercinių reklaminių klipų medžiaga. *KELIONĖS* metafora yra labai paranki, kai kalbama apie tikslą, tai matyti iš šios metaforos paplitimo įvairiose terpėse ir įvairiose kultūrose. Šiame plenariniame pranešime tyrėjas atskleidė, kaip *KELIONĖS* metafora pasitelkiama tiriant statiškus vaizdus – fotografijas ir paveikslus, kuriuose siekiama perteikti tikslingumo idėją.

Visas konferencijos dienas paraleliai vyko pranešimai trijose arba keturiose teminėse sekcijose vienu metu. Bene daugiausiai dėmesio patraukė pranešimai erdvės ir laiko bei pandemijos tema. Šios sekcijos tęsėsi kelias dienas, o nuotolinė aplinka šiuo atveju buvo didelis privalumas, nes į sekcijas galėjo patekti visi norintys. Ne mažiau įdomi pasirodė edukacijos sekcija bei daugiaterpių metaforų

pranešimai. Kaip dažnai būna tokio pobūdžio renginiuose, daugiausiai dėmesio sulaukia dideli vardai. Todėl visai nekeista, kad profesoriaus Raymondo Gibbso (Kalifornijos universitetas Santa Cruz, JAV), kuris yra RaAM konferencijų siela, nepraleidęs jos nei vienos nuo pat Asociacijos susikūrimo, ar Andreaso Mussolffo (Rytų Anglijos universitetas, JK), žinomo politinio diskurso metaforų tyrėjo, taip pat Jeannette Littlemore (Birmingemo universitetas, JK), dirbančios metonimijos ir edukacijos metaforų srityje, sugužėjo paklausti daugiau nei pusė visų dalyvių. Daug dėmesio sulaukė teoretiko iš Honkongo universiteto Andrew Goatley, kanadiečio Herberto Colstono, britų Christopherio Harto, Veronikos Koller, jauno tyrėjo iš Jorko universiteto Davido O'Reilly'io pranešimai. Jų tematika buvo labai plati – nuo ironijos ir humoro, politinio, teisės, edukacinio diskurso, erdvės ir laiko sąsajų, lyties stereotipų metaforų, vaizdo, gestų, daugiaterpių metaforų Brazilijos žiniasklaidoje ir t.t. Rengiant programą ir mėginant kuo logiškiau išdėstyti pranešimus, organizatoriams teko įveikti didžiulį laiko skirtumo iššūkį, nes kalbėtojai jungėsi iš daugiau nei dešimties laiko juostų.

RaAM 14, kaip ir ankstesnėse konferencijose, buvo tęsiama Asociacijos tradicija apdovanoti geriausiai pasirodžiusius kalbėtojus keliose kategorijose. Kiekvienam prizui laimėti pagal griežtus nešališkumo kriterijus (tyrėjai iš skirtingų universitetų, pageidautina, iš skirtingų žemynų, skirtingų lyčių ir t.t.) buvo sudarytos komisijos. Bene pati svarbiausia kategorija buvo jaunųjų mokslo daktarų, kitaip – tyrėjo karjerą pradėjančių (*angl.* Early Career Researcher Prize). Ją laimėjo Davidas O'Reilly's iš Jorko universiteto (JK). Jo darbuose jau keletą metų daugiausiai dėmesio skiriama besimokančiojo kalbos metaforiškumui. Šį prizą yra įsteigusi pati Asociacija. Geriausio doktoranto pranešimo (*angl.* PhD Best Conference Presentation) prizą laimėjo Birmingemo universiteto (JK) doktorantė Samatha Ford. Jai prizą išsiuntė ištikima RaAM konferencijų rėmėja – prestižinė John Benjamins leidykla. Geriausio stendinio pranešimo (*angl.* Best Poster Presentation) prizą laimėjo Lankasterio universiteto atstovė Ljubica Leone. Šios kategorijos prizų tradiciškai pasirūpina konferencijos organizatoriai, šiuo konkrečiu atveju tą teko daryti mums, Vilniaus universiteto konferencijos organizatoriams.

RaAM asociacija 2021 metais nepaliko be globos ir sunkiau besiverčiančių šalių atstovų. Net 15 žmonių gavo Asociacijos paramą. Iš jų dalis buvo pranešėjai, dalis prisijungė tik kaip klausytojai. Dauguma gavusiųjų paramą buvo iš Lotynų Amerikos šalių.

Apžvelgiant šią didžiulės sėkmės sulaukusią konferenciją, norisi atkreipti dėmesį į dar du dalykus. Pirmasis – kultūrinė tokio formato konferencijos programa. Antrasis – visa, kas vyko ir tebevyksta po konferencijos. Taigi, kultūrinė programa buvo tai, dėl ko organizaciniam komitetui tikrai reikėjo pasukti galvą. Buvo sumanyta šią programos dalį sieti su Mikalojumi Konstantinu Čiurlioniu, nuo kurio mirties pernai suėjo 110 metų, ir su Joninėmis, ryškia vasaros švente, turinčia Lietuvoje gilią tradicijas. Antrajai progai pavyko nufilmuoti ir konferencijos metu transliuoti įrašą apie šventės istoriją ir papročius, o pirmąją buvo nuspręsta pažymėti pasitelkiant kelis būdus – dalis pažintinės medžiagos, daugiausiai iš M.K. Čiurlionio dailės muziejaus Kaune, buvo filmuota, kitai daliai pasitelkti žmonės, kurie pasakojo apie savo darbą konferencijos dalyviams tiesiogiai. Viena iš tokių buvo Birutė Ambrazevičiūtė, dirbanti Vilniaus M.K. Čiurlionio menų gimnazijoje, kuri augina menininkus – šokėjus, muzikantus, dainininkus. Pavyko pakalbinti ir Kostą Smoriginą jaunesnįjį, gerai operos pasaulyje žinomą Lietuvos bosą, kuris prisijungė iš Vienos. Įdomu, kad visi pasirodymai labai derėjo su pagrindine konferencijos tema – metafora ir erdve. Akustiniai ir vaizduojamieji menai savo prigimtimi yra metaforiški, o ir erdvės, kuriose veikia menininkai, yra labai įvairios – nuo drobės iki scenos, nuo vieno pasaulio miesto iki kito.

Antrasis dalykas, kurio nevalia pamiršti, yra tai, kas vyko ir tebevyksta po konferencijos. Gavome visą šūsnį itin gerų dalyvių atsiliepimų apie renginį. Juos atsiuntė dalyviai elektroniniu paštu, be to, nemažą

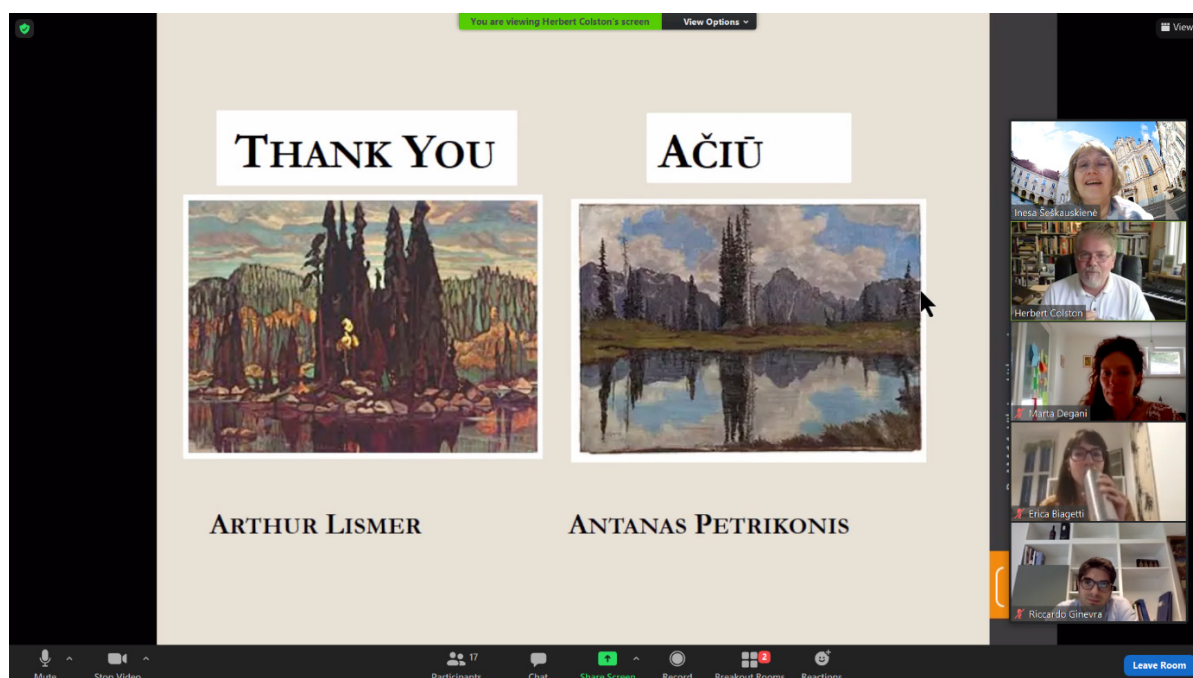
dalį surinkome paprašę užpildyti anketą. Anketą užpildė daugiau nei pusė dalyvių. Jie negailėjo gerų žodžių organizatoriams, tačiau nuomonės, ar konferencijas geriau rengti gyvai, ar nuotoliniu būdu, išsiskyrė – buvo palaikančių ir vieną, ir kitą būdą.

Kas iki šiol tebevyksta ir yra aktualu – tai išsaugoti ir konferencijos svetainėje tebesantys pranešimų įrašai (www.raam14.ffv.vu.lt, susirasti temą *Recordings*), kurie tikrai padėjo sumažinti įtampą, kilusią ne vienam dalyviui dėl laiko skirtumo, kai jie negalėjo klausytis juos dominančių pranešimų Vilniaus laiku. Tuos, kurie norėtų daugiau paskaityti apie Vilniaus konferenciją, metaforų tyrėjus ir jų renginius, kviečiu pavartyti ir paskutinį Asociacijos naujienlaiškį, kurį rasite čia: <https://www.raam.org.uk/wp-content/uploads/2021/11/RaAM-newsletter-Fall-2021.pdf>

Pabaigoje norisi pasidalinti gerais atsiliepimais apie renginį ir Vilnių. Charles'as Forceville'is yra viešėjęs Lietuvoje 2018 ir 2019 metais, skaitęs paskaitų. Jau pasibaigus 2021 metų konferencijai, jis parašė organizatoriams apie savo išpūdžius. Mokslininkas yra susižavėjęs Vilniumi ir Vilniaus universitetu. Anot Forceville'io, Vilniaus universitetas

yra miesto centre, istoriniuose pastatuose, kurie dera su jo ilga garbinga mokslo tradicija ir patrauklia šiuolaikiška atmosfera. Su žmona 2019 m. tyrinėdami Vilnių, įsigavome į jo vidų: vaikščiojome paupiu, po įvairius meno muziejus, buvome Operos teatre. Gaila, kad 2021 m. nepavyko ten dar kartą pabuvoti gyvai. Tačiau mes tikrai ten dar nuvyksime!

Kitas žinomas mokslininkas, profesorius Herbertas Colstonas iš Albertos universiteto (Kanada), baigdamas savo pranešimą vienoje sekcijoje dėkojo klausytojams ir rengėjams vaizdu, kurį sukomponavo iš įdomios medžiagos. Paskutinėje savo pranešimo skaidrėje jis parodė dviejų dailininkų darbus – vienas iš jų buvo Kanados, o kitas – Lietuvos. Jam leidus, žemiau pateikiu ekrano fotografiją:

Mūsų, rengėjų, širdis suvirpino ir RaAM senbuvio, bene paties žinomiausio figūratyvosios kalbos tyrėjo per pastaruosius penkiasdešimt metų profesoriaus Raymondo Gibbso pabaigoje pasakyti padėkos žodžiai. Jam, gyvenančiam Kalifornijoje, teko keltis pusę šešių ryto, kad galėtų Lietuvos laiku

15.30 val. kreiptis į konferencijos dalyvius renginio uždarymo metu. Dėkodamas profesorius Gibbas išvardijo visą organizacinį komitetą vardais, kas jam, nemokančiam lietuvių kalbos, buvo nemenkas iššūkis, ypač tariant tokius vardus kaip *Eglė*, *Ieva* ar *Dovilė*.

Jeigu kas nors paklaustų, ar buvo verta įdėti tiek darbo ir pastangų dėl virtualios konferencijos, neabejodama atsakyčiau, kad taip. Dirbome viena darni komanda ilgus mėnesius, per kuriuos daug išmokome ir radome sprendimus anksčiau neįveikiamoms problemoms. Nuoširdžiai dėkoju visam organizaciniam komitetui – Liudmilai, Jurgai, Justinai, Dovilei, Eglei ir Ievai už aukščiausio lygio profesionalumą ir itin atsakingą požiūrį į darbą, dėkoju išradingam dizaineriui Tomui Rikliui už puikų konferencijos logotipą, įspūdingai vizualiai įformintą programą ir santraukų knygą. Dėkoju VU Filologijos fakulteto IT specialistui Remigijui Ptičkinui už profesionalią pagalbą visos konferencijos metu, ir visiems, kurie pridėjo savo ranką prie bendro renginio sėkmės. Jis neabejotinai suteikia Vilniaus universitetui daugiau žinomumo ir patrauklumo. Kolegei dr. Jurgai Cibulskienei dėkoju ir pastabas šio straipsnio rankraščiui.